

Tiedustelupalvelut kylmän sodan alkuvaiheessa

Toisen maailmansodan voittajavaltojen tiedustelu- ja propagandaorganisaatiot jatkoivat toimintaansa 1940-luvun puolivälin jälkeen supistettuina ja uudelleenorganisoituina. Neuvostoliiton tiedustelu oli jo sodan kestäessä alkanut selvittää Yhdysvaltojen atomisalaisuuksia, ja kohta Saksan ja Japanin häviön jälkeen liittoutuneet muutenkin suuntasivat tiedustelua toistensa aikeiden ennakoimiseen. Länsivaltojen tiedusteluelimet tekivät keskenään yhteistyötä, mutta sitä vaivasi intressien eroavuudesta aiheutunut epäluulo.

Yhdysvaltojen tärkeimmäksi tiedusteluorganisaatioksi muodostui vuonna 1947 perustettu keskustiedustelupalvelu CIA. Sen tehtäväksi tuli koordinoida amerikkalaisten tiedusteluelinten ja salaisia operaatioita (engl. covert operations) suorittavien organisaatioiden toimintoja sekä edistää Yhdysvalloille myötämielistä propagandaa. Koordinointi ei onnistunut kovinkaan hyvin, sillä kaikkiaan 12 itsenäisen organisaation välinen kilpailu jatkui läpi kylmän sodan ajan heikentäen usein merkittävästi toiminnan tuloksia. CIA:n itsenäisyys sen sijaan vahvistui nopeasti, sillä se sai käyttöönsä runsaasti budjettivaroja, joista ei tarvinnut tehdä julkisesti tiliä.

Kylmän sodan alussa CIA keskittyi Länsi-Euroopan tilanteen vakauttamiseen Yhdysvaltojen kannalta mieleiseksi. Tähän kuului kommunismin ja Neuvostoliiton vaikutusvallan kasvun vastustaminen. Heti alkuun CIA onnistui vaikuttamaan Italian vaaleissa vuonna 1948 voimakkaalla propaganda- ja lahjuskampanjalla kommunistien häviöön.

Noihin vaiheisiin liittyi laajamittainen koti- ja ulkomaisten toimittajien rekrytointi CIA:n palkkalistoille sekä propagandan että tiedustelun palvelukseen. Monet amerikkalaiset lehdet ja uutistoimistot valjastettiin kylmän sodan käymiseen, ja Eurooppaan perustettiin vuonna 1949 CIA:n rahoilla toiminut Radio Free Europe, josta tuli merkittävä mielipidevaikuttaja. CIA:n myöhemmin antaman tiedon mukaan heillä oli 1950-luvulla palveluksessaan 25 organisaatiota ja lisäksi 400 toimittajaa eri tiedotusvälineissä.

Lähi-idässä CIA toimi monissa hankkeissa. Tunnetuin saavutus oli vuonna 1953 Iranin pääministerin Muhammed Mossadeqin kaataminen ja korvaaminen shaahi Reza Pahlawilla. Kamppailu Kuuban ja muun latinalaisen Amerikan vallankumousliikkeitä vastaan nousi CIA:n päätehtävien joukkoon 1950-luvun lopulta alkaen. Erittäin laaja salainen operaatio Kaakkois-Aasiassa oli Laosin länsimielisten kapinallisten tukeminen 1960-luvulla.

CIA sai vastuullaan myös suuren osan kommunistiblokkiin kohdistuneesta lentotiedustelusta, erityisesti U 2 -koneiden lennot Neuvostoliiton yläpuolella 1950-luvulta alkaen. Järjestelystä aiheutui jonkin verran kitkaa ilmavoimien kanssa, sillä CIA koettiin kilpailijaksi. Tärkeänä syynä tähän järjestelyyn oli Yhdysvaltojen presidenttien epäily kaikkia itsenäisiä toimijoita kohtaan. Oli parempi antaa kilpailijoiden toimia erillään, jolloin niitä voitiin helpommin kontrolloida.

CIA:n toiminta kylmän sodan aikana ulottui laajalle sekä maantieteellisesti että alakohtaisesti. Tiedustelussa se keskittyi kuitenkin lähinnä ulkomaisen kehityksen analysointiin ja poliittiseen tiedusteluun, samalla kun asevoimat ja elektroninen kuuntelutiedustelu (lähinnä NSA) toimivat siitä erillään omilla lohkoillaan. CIA:n osakseen

saama voimakas kritiikki kohdistui sen rooliin salaisten operaatioiden toimeenpanijana. Niiden avulla horjutettiin vihamieliseksi koettuja hallituksia, "eliminoitiin" vastustajia eri keinoin ja painostettiin myös liittolaisia. Hankkeet pidettiin salassa, eikä niihin liittyvää aineistoa julkaista vieläkään muuten kuin yksittäisten paljastusten ja sattumien kautta.

Ison-Britannian tiedusteluorganisaatiot toimivat yhteistyössä amerikkalaisten kanssa mutta silti itsenäisesti. Salaisen palvelun (SIS, MI6) toiminta suuntautui lähinnä ulkomaille.

Länsi-Saksan tiedustelupalvelu (Bundesnachrichtendienst, BND) oli alkuvaiheissaan amerikkalaisten kontrollissa. Kylmän sodan kuluessa se kehittyi laajaksi ja ammattitaitoiseksi organisaatioksi, joka keskittyi ulkomaantiedusteluun. BND:n ongelmana oli kuitenkin salaisuuksien vuotaminen Itä-Saksan agenteille.

Itä-Saksan (DDR:n) salainen poliisi Stasi huolehti sekä kotimaisesta valvonnasta että ulkomaille suunnatusta tiedustelusta mittavalla ja useimmiten myös tehokkaalla koneistollaan.

Neuvostoliitossa valtion tiedustelu- ja turvallisuuspalveluilla (salaisella poliisilla) oli merkittävä asema hallinnossa. Organisaatioiden nimet muuttuivat sodan jälkeen nopeaan tahtiin. Vuodesta 1954 keskeinen asema oli valtion turvallisuuskomitealla (KGB). Tuo laaja organisaatio huolehti sekä ulkomaille että kotimaahan suunnatusta tiedustelusta ja erilaisista salaisen poliisin tehtävistä. Merkittävänä toimijana säilyi myös sotilastiedustelu (GRU). KGB oli ylimmän johdon (politbyroon) tärkein elin kansalaisten ja valtion laitosten valvonnassa ja tiedon keruussa. Se kontrolloi esimerkiksi kaikkia ydinaseita pitämällä hallussaan laukaisujärjestelmiä ja valvomalla asevoimien henkilöstön toimintaa.

Nimitystä KGB on totuttu käyttämään yleisesti Neuvostoliiton kylmän sodan aikaisesta tiedustelusta, vaikka varsinainen KGB oli tiukasti rajattu ja salaisesti toimiva organisaatio. Sillä oli kuitenkin laaja kontrolli- ja koordinointivalta myös muihin tiedustelu- ja poliisielimiin koko Neuvostoliiton alueella ja myös ulkomailta. KGB oli kommunistisen puolueen suorassa valvonnassa, jolloin se ohitti tiedon välittäjänä myös ulkoministeriön.

KGB:n tai sen lähimpien edeltäjien suurimpia saavutuksia oli Yhdysvaltojen ydinaseohjelmien salaisuuksien selvittäminen toisen maailmansodan lopulla ja kohta sen päätyttyä. Silloin se onnistui värväämään monia ulkomaisia agenteja, jotka toimivat lähinnä aatteellisista syistä. Ajan myötä Neuvostoliiton ja sen myötä KGB:n maine kärsi Itä-Euroopan ja omien kansalaisten kovasta kohtelusta, joten asiamiesten ja tiedottajien rekrytointikin jouduttiin enemmän perustamaan rahaan ja kiristykseen. KGB hajotettiin syksyllä 1991.

Lähteet: Richard Aldrich, *The Hidden Hand. Britain, America and Cold War Secret Intelligence* (2002); Christopher Andrew - Vasili Mitrokhin, *The Mitrokhin Archive. The KGB in Europe and the West* (1999), s. 180 - 264; Richard Bennett, *Espionage. Spies and Secrets* (2003); Daniele Ganser, *NATO's Secret Armies* (2005); Tim Weiner, *CIA* (2015). Internetissä: *The Secret CIA History of the Iran Coup, 1953*, National Security Archive, www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB28/; www.fas.org/irp/cia/ciahist.htm; <http://en.wikipedia.org/wiki/CIA>; <http://en.wikipedia.org/wiki/KGB>; <http://fi.wikipedia.org/wiki/CIA>